

K VÝSLEDKŮM PÁTÉ A ŠESTÉ KONFERENCE O MEZINÁRODNÍM PRÁVU SOUKROMÉM, KTERÉ SE KONALY V HAAGU V ROCE 1925 A 1928

JAROSLAV OEHM

I.

Při studiu materiálů o životě a díle univerzitního profesora JUDr. Václava Hory (1873–1959) jsem se seznámil též s jeho činností na poli mezinárodním.

JUDr. Václav Hora působil, i když byl současně soudcem, od udělení „venia docendi pro obor civilního řízení soudního“ též na Právnické fakultě c. k. české university Karlo-Ferdinandovy v Praze. Poté, co byl v roce 1911 jmenován mimořádným profesorem této fakulty, věnoval se pedagogické a vědecké činnosti již zcela.

Jako řádný profesor právnické fakulty, kterým byl jmenován v roce 1916, byl nástupcem vynikajícího procesualisty prof. JUDr. Emila Otty. Po vzniku Československé republiky byl vyslán vládou, jako vedoucí delegace, do Haagu na dvě mezinárodní konference o mezinárodním právu soukromém. Šlo o pátou konferenci v roce 1925 a šestou konferenci v roce 1928.

Zprávy z těchto konferencí, které profesor Hora zveřejnil v odborném tisku, jsou předmětem tohoto příspěvku.

II.

O páté konferenci, která se konala od 12. října do 7. listopadu 1925, podal profesor Hora podrobnou zprávu v Právníku 1926, ročník LXV, sešit IV. Některé části této zprávy si dovoluji citovat:

„Když holandská vláda počala s přípravami ke svolání konference, v pořadí páté, o mezinárodním právu soukromém, bylo jí vzíti v úvahu všechny velké změny, jež se udály v Evropě od poslední konference, konané v roce 1904. Změny tyto spoluurčovaly nejen okruh účastníků, s nimiž bylo nutno na nové konferenci počítati, nýbrž nezůstaly bez vlivu ani na předměty, o nichž mělo býti na nové konferenci jednáno.

Kdežto na dřívějších konferencích zaujímaly největší rozsah otázky práva rodinného, bylo při určování programu páté konference hleděno především k otázkám povahy hospodářské.

Proto byly předmětem páté konference tyto otázky:

1. mezinárodní úprava práva úpadkového,
2. vykonatelnost a uznání cizozemských rozsudků,
3. právo pozůstalostní,
4. jisté doplňky ke smlouvě ze dne 12. června 1902 upravující konflikty zákonů manželských a ke procesní smlouvě ze dne 17. července 1905, významu celkem podřízeného.“

Přestože holandská strana konferenci již ve značném předstihu řádně připravila (zúčastněné státy v dotazníku předem odpověděly na řadu otázek, které byly předmětem jednání), „nelze tvrdit, že jednání na konferenci bylo snadné. To je zcela pochopitelné, uváží-li se, že bylo na konferenci zastoupeno 22 států, z nichž každý jednotlivý stát anebo alespoň menší či větší skupiny jich mají zcela rozdílné právní řády a i potřeby hospodářské a z nichž každý snaží se tudíž dosíci především toho, aby smlouva, jež má být sjednána, byla ve shodě s jeho domácím právním řádem aneb mu alespoň neodporovala. A prve než se odhodlá projevit souhlas s nějakým smluvním ustanovením, jež se z tohoto rámce více či méně vymyká, musí pečlivě uvážit plný dosah zamýšleného ustanovení na právní poměry ve svém státě a uvažovat pozorně nevýhody i výhody, jež by mělo zamýšlené ustanovení snad za následek pro jeho stát.

Tyto potíže to právě byly, jež přiměly konferenci, aby při předmětech svého jednání nahoře pod 1 až 3 uvedených zabývala se otázkou zásadní, totiž má-li smlouva, o níž jde, být smlouvou *kolektivní*, všeobecnou, či má-li to být jen vzor smlouvy (*traité – modele*), má-li tedy státy se mezinárodní smlouvou zavazující státy, které ji podepsaly, přímo, bez dalšího, či má-li jim být toliko *vzorem*, podle něhož budou pak mezi sebou, jeden s druhým, teprve vlastní mezinárodní smlouvu sjednávat. Smlouva všeobecná je jistě z hlediska mezinárodního žádoucnější, neboť jí upravují se ty které otázky mezi velkým počtem států najednou a zcela shodně; ale dosíci jí, je při větším počtu účastněných států mnohem nesnadnější. Neboť každý z těchto států musí si odpovědět na otázku, může-li opravdu přijmouti to neb ono ustanovení smluvní vzhledem ke *všem* ostatním státům; a k otázce této bude nucen odpovědět dosti často záporně. Dojde-li k poznání, že mohl-li by to neb ono smluvní ustanovení přijmouti zcela dobře, kdyby sjednával smlouvu jen s jedním nebo s několika určitými státy, nemůže je přijmouti, má-li se jím zavazovat zároveň i naproti řadě jiných států.

Naproti tomu je při sjednávání *vzoru* smluv postavení účastněných států volnější. Neboť projeví-li se smlouvou takovou svůj souhlas, prohlašuje tím, že na tomto základě chce v budoucnu s jednotlivými státy sjednávat smlouvy bilaterální; zdali a s kterými státy takové smlouvy uzavře, je jeho věcí. Také mu taková smlouva nepřekáží, aby – hledě ke svému jednotlivému kompaciscentu, k jeho zákonodárství, hospodářským, kulturním a p. poměrům – tuto bilaterální smlouvu nerozšířil nad rozsah vytčený smlouvou vzorovou, aneb ji za okolností nezužil. Tyto asi úvahy to byly, jež rozhodly o povaze smluv na páté konferenci haagské sjednaných jakožto smluv *vzorových*. Bohužel, nedošlo se ani k tomuto výsledku při všech předmětech položených na pořad konference. Úprava mezinárodního práva dědického ztroskotala na otázce příslušnosti k projednání pozůstalostí cizozemců (zdali má projednávat tuto pozůstalost soud příslušný podle práva vlasti zastavitelovy či soud bydliště); byla

odložena na příští konferenci. Zato došlo k dohodě o návrhu *smlouvy konkursní* (Project d'une Convention sur la faillite) a smlouvy *o uznání a exekuci soudních rozhodnutí* (Project d'une Convention sur la reconnaissance et l'exécution de décisions judiciaires). Připomenouti ovšem dlužno, že účastníci konference pouze doporučují svým státům tyto smlouvy a že vlády jednotlivých států na konferenci zastoupených samy rozhodnou, mají-li je nebo jednu z nich podepsati.“

Dále se profesor Hora ve své zprávě podrobně zabývá:

1. Návrhem smlouvy o uznání a exekuci soudních rozhodnutí;
2. Částí smlouvy, která se týká „uznání“ cizozemských rozhodnutí.

V bodě 1. především uvádí, co se konferenci nepodařilo dohodnout. „Původně bylo zamýšleno zejména upravit podrobně a přesně ve smlouvě samé otázku *příslušnosti soudu*, o výkon jehož rozhodnutí jde, a ujednati tedy jakýsi mezinárodní, pro všechny účastněné státy platný řád příslušnosti. Totiž tak, aby ve smlouvě samé byly uvedeny důvody místní příslušnosti, jež budou mezinárodně uznávány, takže, jakmile soud některého státu opěl, vydává rozhodnutí, o jehož exekuci jde, svou příslušnost o některý z těchto důvodů ve smlouvě vypočtených, musila by býti v druhém smluvním státě povolena na jeho základě exekuce“. „Pokus sjednotiti se na určitých důvodech místní příslušnosti v tomto smyslu, rozbil se o přílišnou rozmanitost zákonodárství upravujícího soudní příslušnost jednotlivých států. Nezbylo tudíž, než od úpravy takové, jejíž veliký význam pro mezinárodní styky všichni účastníci uznávali, zatím upustiti.“

Druhý důležitý bod, jenž v návrhu smlouvy schází a jenž bude mnohými, zejména stavem notářským, pohřešován, je mezinárodní uznání veřejných listin, zejména notářských, hypotečních a p., jakožto titulů exekučních. I zde nebylo možno vzhledem k různosti zákonodárství dosíci shody; tím ovšem nebude bráněno státům, jejichž v podstatě shodná zákonodárství to připouštějí, uznati ve zvláštních smlouvách, k nimž dojde na základě této smlouvy vzorové, i tyto listiny za podklad exekuce.“

Poté, co profesor Hora uvedl otázky, které ve smlouvě chybí, obrací svoji pozornost na to, co smlouva v této oblasti upravuje. Předně je to výčet toho, co smlouva za podklad exekuce uznává:

- a) „**Rozhodnutí soudní** (décisions judiciaires) vydaná v některém ze smluvních států. Ve směru formálním tedy jsou zde zahrnuta i ona rozhodnutí soudní, která nebyla vydána ve formě rozsudků; také to nejsou jen rozhodnutí učiněná v řízení sporném, nýbrž zahrnuta jsou i rozhodnutí soudní učiněná v řízení nesporném; ve směru materiálním jsou zde zahrnuta i ona rozhodnutí, jejichž předmětem nejsou peníze resp. jiná hodnota majetková. Zahrnuta jsou zde veškerá rozhodnutí soudní, vydaná v občanských věcech („en matiere civile ou commerciale“).
- b) **Výroky rozhodčí** učiněné v některém smluvním státě, jsou-li v tomto státě na roveň postaveny rozhodnutím soudním, předpokládajíc, že vyhovují i ostatním, níže uvedeným podmínkám smlouvou stanoveným, pokud jich lze na výroky rozhodčí vůbec užití.
- c) Konečně jsou uznány za podklad exekuce i **soudní smíry**.“

Dále smlouva stanoví **podmínky exekuce**. Podmínky exekuce jsou jednak rázu *věcného*, jednak rázu *formálního*.

Konečně je ve smlouvě upravena otázka „řízení o návrhu na povolení exekuce“.

V bodě 2 profesor Hora informuje o obsahu části smlouvy, která se týká „uznání“ cizozemských rozhodnutí. K tomu uvádí:

„Význam toho je velmi důležitý. Znamená totiž toto: V jistém smluvním státě byl nějaký spor rozhodnut rozsudkem. Na to dojde v jiném smluvním státě k zahájení téhož sporu. Tu, jsou-li splněny všechny dosud zmíněné podmínky smlouvou vytčené, pokud jde o onen rozsudek, může se ho strana, jež podle něho zvítězila, dovolávat i před soudem v druhém smluvním státě. Čili, strana žalovaná v jednom státě může tam uplatňovati *exceptionem rei judicatae*, čerpanou z rozsudku vydaného ve státě druhém. Tím je tato obrana uznaná všude právem vnitrostátním, jak praví zpráva druhé komise, „přenesena do sféry mezinárodní“. Tím, že je tento princip vysloven ve smlouvě vzorové, zmizí v soudnictví různých států rozpaky a pochybnosti o přípustnosti takové obrany.

Ale význam „uznání rozhodnutí cizích“, jak je smlouvou upraveno, může se ukázati i v jiných směrech; tak např. byl-li vydán v jednom státě rozsudek *určovací* a ve druhém státě zahájen spor *o plnění*, nebo jde-li o uznání rozsudku vyslovujícího se o osobním stavu apod.

Naproti tomu nebyla na konferenci vyřešena otázka, zdali lze naproti žalobě, podané v jednom státě, brániti se tím, že táž žaloba mezi týmiž stranami je už *zahájena* ve druhém smluvním státě, má tedy také *obrana litispendence* míti význam mezinárodní. Přípustnost této obrany je podle mého mínění nutným logickým důsledkem toho, že rozsudek, jenž bude vydán ve sporu dříve zahájeném, je vykonatelným ve druhém smluvním státě, kde byl též spor později zahájen. Ale konference upustila od výslovného ustanovení ve smlouvě proto, že jednak půjde o případy zcela řídké, a jednak že dlužno rozhodnutí o vlivu sporu dříve zahájeného na spor později v jiném státě zahájený ponechati judikatuře.“

Výsledek konference, pokud se týká vykonatelnosti cizozemských rozhodnutí, hodnotí takto:

„Vzorová smlouva, k níž konference došla, neuspokojuje zajisté všestranně. Vzhledem k obtížím, jež stály jí při každém téměř kroku v cestě a jež přýští z různosti zákonodárství účastněných států, bylo nutno mnohá ustanovení, jež by byla žádoucí, vůbec vypustiti a jiná formulovati všeobecně, dosti neurčitě a pružně, aby se pod ně daly shrnouti všechny odchylky vyskytující se mezi zákonodárstvím účastněných států. Ale i tak dlužno tuto smlouvu vítati. Už to, že vůbec k ní došlo, je vzhledem ke vzpomenutým překážkám, jež chvílemi zdály se nepřekonatelnými a hrozily rozbitím konference, velkým úspěchem. V zásadách jež smlouva přijímá, dlužno spatřovati první základ k dalšímu vývoji mezinárodních styků v otázce, jež je pro všechny státy s vyvinutým životem hospodářským stejně důležitosti.“

III.

Šestá konference se konala od 5. do 28. ledna 1928. Tedy před 80 lety. Zúčastnilo se jí (stejně jako v roce 1925) celkem 22 států (rovněž stejných jako v roce 1925); byly to následující státy: Belgie, Československo, Dánsko, Finsko, Francie, Itá-

lie, Japonsko, Litevsko, Lucembursko, Německo, Nizozemí, Norvéžsko, Polsko, Portugalsko, Rakousko, Rumunsko, Království Srbů, Chorvatů a Slovinců, Uhry, Španělsko, Švédsko, Švýcarsko, Velká Británie.

Vedoucí Československé delegace prof. Václav Hora, který podal zprávu o konferenci ve Sborníku věd právních a státních, ročník XXIX, 1929, str. 67 až 116, zde k předmětu jednání uvádí: „Předmětem jednání byly tentokráte:

1. úprava mezinárodního práva pozůstalostního;
2. práva chudých;
3. dodatečná úprava jistých otázek vztahujících se na státní příslušnost ve smlouvách z 12. června 1902 o úpravě zákonných konfliktů a) při manželství b) při rozvodu a rozluce, c) při poručenství, a ve smlouvách ze 17. července 1905 o úpravě zákonných konfliktů vztahujících se d) na účinky manželství na práva a povinnosti manželů v jejich vztazích osobních i majetkových e) na zbavení svéprávnosti a obdobná opatření ochranná;
4. úprava mezinárodních poměrů při smlouvě o koupi.

Kromě těchto hlavních bodů bylo jednáno ještě o rozšíření příslušnosti Stálého soudního dvoru mezinárodní spravedlnosti na výklad smluv mezinárodního práva soukromého, dále o konečných ustanoveních k návrhům smluv o konkursu a o uznání a vykonatelnosti cizozemských rozhodnutí soudních z r. 1925 a modifikaci čl. 4 posléze zmíněné smlouvy.

Z tohoto programu zůstala nevyřízena úprava mezinárodních poměrů při smlouvě o koupi; přes četné a dlouhé porady komise pro tuto otázku zřízené a subkomise její nebylo lze docílití jednotného názoru na řadu otázek zde se vynořivších. Byla proto tato otázka odložena na konferenci příští (sedmou) a zároveň vysloveno přání, aby holandská vláda ku přípravě příští konference jmenovala užší výbor, pověřený tím, aby vypracoval návrh mezinárodní smlouvy o koupi, jež by po předchozím prozkoumání vládami států na konferenci zastoupených byl pak předložen konferenci sedmé“.

Dále podává zprávu o jednáních v jednotlivých bodech programu a o přijatých závěrech, které obsahuje osnova návrhu smlouvy.

V bodě I. – **Mezinárodní právo pozůstalostní** se řeší otázky hmotného práva, především „na které otázky hmotného práva se tato smlouva má vztahovati (čl. 1). Jsou to: určení dědiců, pořadí, v jakém jsou k dědictví povoláni, a podílu, jež jim přísluší, povinnost kollační, rozdělení pozůstalosti a povinný díl. K nim se pojí dále i otázka platnosti posledního pořízení, hledíc k jeho obsahu, a účinků jeho platnosti vnitřní, na rozdíl od otázky formy posledního pořízení, o níž má zvláštní ustanovení čl. 6. Řešeny jsou i otázky práva formálního. Zde šlo o dvojí úkol: upravit příslušnost soudní s účinky mezinárodními jednak pro určité spory dědické a které, jednak pro nesporné řízení pozůstalostní.“ Prof. Hora všechny tyto otázky a jejich řešení podrobně popisuje.

Bod II. se týká „**úpravy práva chudých**.“ Prof. Hora uvádí: „Právo chudých je upraveno, jak známo, již procesní dohodou haagskou z r. 1905. Jestliže se šestá konference mezinárodního práva soukromého nicméně opět zabývala touto otázkou, není příčina toho v tom, že by ustanovení dohody z r. 1905 byla svou nevhodností volala po změnách, nýbrž podnět k tomu vyšel ze Společnosti národů. Tato projevila totiž přání, aby použití práva chudých mezi státy bylo umožněno v rozsahu nejširším, jakožto

instituce sloužící lidskosti, a aby byla vypracována osnova smlouvy o právu chudých, která by umožňovala přístup každému státu, neobmezujíc se jen na státy zúčastňující se na konferencích haagských.

Zde narážela komise mnohem více na obtíže rázu formálního než věcného. Neboť nesmělo býti spuštěno se zřetele, že mezi řadou států je už smlouva o právu chudých (z r. 1905) v platnosti a že na této smlouvě nelze bez souhlasu všech těchto států ničeho měniti. S druhé strany bylo dbáti i toho, že tyto státy nebudou snad ochotny uzavíratí smlouvu, na níž by mohly bráti účast všechny ostatní státy, tedy i takové, jejichž úprava práva chudých jim nedává záruky, jež považují za nutné.

A tak stála komise před otázkou zásadní: má se ponechati úmluva z r. 1905 nedotčenou a vypracovati nová osnova smlouvy, jež by byla otevřena všem, tedy i státům závazným smlouvou z r. 1905 i státům dalším, které nepřistoupily ke smlouvě z r. 1905.“ A dále: „Novoty, jež byly na šesté konferenci při úpravě práva chudých přijaty a jež tedy, jak uvedeno, převzaty jsou jednak v podobě dodatků ke smlouvě z r. 1905, jednak do znění nové smlouvy zvláštní, nejsou četné.“

Novoty se týkají: rozšíření práva chudých i na řízení ve věcech správních; úřad, který má udělit právo chudých cizinci, může si vyžádat ve státě cizince od jeho úřadů veškerá vysvětlení a informace; náhrada doručného a nákladů spojených s poskytováním právní pomoci; osoba ucházející se o právo chudých bydlí v jiném státě než je stát, u něhož se domáhá práva chudých; ustanovení o vykonatelnosti výroků, jimiž žalobce byl odsouzen k náhradě nákladů soudních, zůstávají v ostatních smluvních státech v platnosti; chudý cizozemec může žádat o bezplatné výpisy z matrik, pokud tak mohou žádat i příslušníci státu samotného.

Bod III. se vztahuje na „**doplňky smluv z r. 1902 a 1905**“. V r. 1902 a 1905 byly vypracovány konferencemi mezinárodního práva soukromého v Haagu smlouvy o manželství, o účincích manželství, o rozvodu a rozluce, o poručenství a zbavení svéprávnosti. Ve všech těchto smlouvách dávána zvláštní váha na zákonodárství státu, o jehož příslušníky při úpravě těchto otázek běží. Nepamatují však na případy, kde se státní příslušnost nedá zjistiti nebo kde má jistá osoba státní příslušnost několika států nebo kde žena vcházejíc ve sňatek, zachová si své dosavadní státní příslušenství. A přece se případy tyto právě v novější době stávají čtenějšími, takže mezery ve shora uvedených smlouvách jsou stále více pociťovány. Proto se jimi zabývala šestá konference a vypracovala dodatky k dosavadním smlouvám, jimiž mají býti tyto mezery vyplněny“.

Bod IV. se týká „**Příslušnosti Stálého dvoru mezinárodní spravedlnosti při výkladu mezinárodních smluv**.“

Prof. Hora k této otázce uvádí: „Smlouvy upravující otázky mezinárodního práva soukromého mohou tedy i svým pozitivním obsahem, ale i tím, co neobsahují, zavdati podnět k různým výkladům, k nimž dospějí soudy (úřady) různých smluvních států. Pociťuje se tudíž stále více potřeba jednotné interpretace těchto smluv. Proto šestá konference na návrh nizozemské vlády přijala osnovu protokolu, jenž má býti podepsán v Haagu, tohoto obsahu: Státy podepsavší tuto dohodu uznávají příslušnost Stálého dvoru mezinárodní spravedlnosti k rozhodování veškerých sporů, jež by mezi nimi vznikly z výkladu smluv vypracovaných na konferencích mezinárodního práva sou-

kromého, jichž jsou signatáři nebo k nimž přistoupily. Spor bude na Soudní dvůr vznesen návrhem, ježž podá kterýkoli ze států na něm účastněných“.

Bod V. – „**Změna čl. 4 smlouvy o uznání a exekuci cizozemských rozhodnutí soudních.**“ Zde prof. Hora konstatuje: „Na páté konferenci v r. 1925 byla přijata osnova vzorné smlouvy o uznání a vykonatelnosti cizozemských rozhodnutí soudních, jejíž čl. 4 upravoval tuto exekuci, pokud se opírá o „rozhodčí nálezy a soudní smíry“. Poněvadž však v r. 1927 byla usnesením Společnosti národů vyložena k podpisu států zvláštní smlouva zabývající se exekucí rozhodčích nálezů a tato zvláštní smlouva upravuje tuto exekuci jinak než smlouva z r. 1925, uznala šestá konference za vhodné, předejít nesnázím, jež by z této dvojí úpravy mohly vzniknouti, a změnit čl. 4. smlouvy z r. 1925 v ten smysl, že v něm slova o „sentences arbitrales“ škrtnla, takže čl. 4 v novém znění mluví nyní jen o „soudních smírech“.

IV.

Protože se domnívám, že i dnes je nutné znát část naší právní historie odvětví mezinárodního práva soukromého, využil jsem obou zpráv profesora Václava Hory z mezinárodních konferencí k informaci odborné veřejnosti.

Jsou též dokladem o snaze z doby před více než 100 lety (1902, 1904), řešit úpravu některých právních otázek v celoevropském kontextu; vždyť těchto konferencí se zúčastnilo celkem 22 států tehdejší Evropy.